

KUINKA PALJON KÄÄNNÖKSIÄ LUETAAN? LUKUPÄIVÄKIRJAN ESITUTKIMUS

Monia käännöstieteen tutkijoita vai-
vaa täsmällisen tiedon puute siitä,
kuinka suuri käännösten osuus loppujen
lopuksi on kaikesta luetusta. Alan perustut-
kimuksissa on jouduttu tukeutumaan kar-
keisiin arvioihin. Esimerkiksi Jarmo Jantun-
en (2004: 33) toteaa sinänsä kuvaavasti:

Tavallinen kielenkäyttäjä törmää suomen-
noksiiin helposti jo heti aamusta esi-
merkiksi hammastahnatuubia puristaes-
saan, muropakettia käsitellessään ja aam-
iaisella sanomalehteä lukiessaan. Päi-
vä päättyy usein vieraskielisten ja suo-
meksi tekstitettyjen tv-ohjelmien katso-
miseen tai käännetyn kirjallisuuden lue-
kemiseen. Ei liene liioiteltua sanoa, että
suomennokset ja käännössuomi ympä-
röivät meidät koko valveillaolon ajan.

Kärjistämättäkin voidaan todeta, että
käännössuomea on yli vuosisadan ajan pi-
detty lähinnä sekundaarina kielen muotona
tai jonkinlaisena hybridikielenä, jolla on
lisäksi haitallisia vaikutuksia »puhtaaseen
suomeen» (Eskola 2002: 2–5; Chesterman
2000). Ilmeisesti juuri tämä arvottaminen
heijastuu myös siihen, että tutkimuksen
keinoin ei ole selvitetty käännöskielen vai-
kutuksen todellista laajuutta, vaikka niin
juuri olisi pitänyt tehdä. Onhan niin, että
mitä enemmän käännöksiä — etenkin
kouluiässä — luetaan, sitä enemmän kää-
nnöskielellä on tiedostamatonta vaikutusta
siihen, millaisia kielen rakenteita kielitaju
hyväksyy käyviksi suomen ilmaisuiksi.
Tälle oletukselle koko 1900-luvun kielen-
huoltotyö Suomessa on rakentunut.

Erilaiset median ajankäyttöä seuraavat
tutkimukset eivät kirjaa sellaisia seikkoja,
joista voisi edes päätellä, kuinka suuren
osan käännetty teksti muodostavat kaikesta
luetusta. Esimerkiksi Risto Kuneliuksen
(1997) *Viestinnän vallassa* ei sisällä sellai-
sia tuloksia, joiden perusteella käännös-
lukemisen määrää voisi arvioida, vaikka se
sisältääkin arvokasta yleistietoa joukko-
viestintä seuraamisesta 1990-luvulla.
Myöskään Maurasen ja Jantusen käännös-
suomen tutkimuksen kokoomateoksessa
(2005) asiaa ei käsitellä empiirisesti.

Henrik Gottlieb arvioi, että muun muas-
sa Tanskassa ja Hollannissa televisiotek-
stityksistä eli ruututeksteistä on tullut julki-
sen kirjallisen elämän luetuimpia tekstejä.
Jo vuonna 1993 tanskalaiset käyttivät ajas-
taan keskimäärin 3,5 tuntia viikossa (eli 31
min/päivä) television ja videoiden ruutu-
tekstien lukemiseen, kun taas vastaavana
aikana muiden käännöstekstien lukemiseen
käytettiin vähemmän kuin 2 tuntia. Vuoteen
2002 mennessä päivittäinen luku-aika oli
noussut 37 minuuttiin. (Gottlieb 2004: 84.)

Jotta käännettyjen tekstien osuutta voi-
si arvioida, sitä on kysyttävä suoraan tai
kukin lukeminen on kirjattava tarkemmin,
jotta sen voi päätellä. Tämä esitutkimus on
yritys kokeilla lukupäiväkirjaa menetelmä-
nä empiirisen aineiston keräämiseksi ja sen
seikan arvioimiseksi, kuinka paljon kää-
nnöksiä mahdollisesti luetaan. Koehenkilöi-
den pienen määrän vuoksi tuloksia ei voi-
da pitää yleistettävänä koko väestöön; pi-

kemmin niiden pohjalta voidaan muodostaa perusteltuja hypoteeseja kattavampaa tutkimusta varten. Koehenkilöt kirjaavat lukemisen kohteensa lukupäiväkirjaan mahdollisimman tarkkaan, jotta tutkija voisi päätellä käännettyjen tekstien osuuden; suoraan sitä ei koehenkilöiltä kysytä. Hyvin samantapainen on esimerkiksi Adlerin ym. (1998) lukemistutkimus, jossa myös lukupäiväkirjan avulla selvitettiin dokumentteihin kohdistuvaa työlukemista.

Kirjoitukseni rakentuu seuraavasti: Ensin esitellään kyselyn formaatti, koehenkilöt ja heidän taustatietonsa. Toiseksi tuloksista tarkastellaan sitä, kuinka paljon koehenkilöt lukevat ja mitä he lukevat, sekä

verrataan tuloksia muihin lukemiseen ja median ajankäyttöön liittyviin tutkimuksiin, jotta voidaan arvioida lukupäiväkirjan onnistuneisuutta ja tulosten normaaliutta. Lopuksi esitellään erilaisten käännostekstien osuus kaikesta lukemisesta.¹

LUKUPÄIVÄKIRJANTÄYTTÖ

Yhdeksäntoista Joensuun yliopiston Kansainvälisen viestinnän laitoksen opiskelijaa täytti nimettömänä vuodenvaihteessa 2003–2004 itse valitsemansa viikon ajan lukupäiväkirjaa, joka ulkoasultaan muistuttaa taskukokoista kalenteria ja jossa jokainen päivä muodostaa oman sivunsa (ks. taulukkoa 1).

THISTAI klo 1. Mitä luin	Pvm.:				5. aika
	2. Kieli	3. työ	v-a	4. sil	
00.00					
01.00					
02.00					
03.00					
04.00					
05.00					
06.00					
07.00					
08.00					
09.00					
10.00					
11.00					
12.00					
13.00					
14.00					
15.00					
16.00					
17.00					
18.00					
19.00					
20.00					
21.00					
22.00					
23.00					

Muita huomioita:

Taulukko 1. Esimerkki lukupäiväkirjan yhden päivän sivusta. Sivun on päiväkirjassa kokoa A6.

¹ Kiitän Riitta Jääskeläistä ja Sonja Tirkkonen-Conditiä heidän kommentistaan työn käsikirjoitusvaiheessa sekä arvioijia heidän argumentointiin liittyvistä ehdotuksistaan.

Täytön ohjeeksi vastaajat saivat seuraavan tekstin, joka oli myös painettu lukupäiväkirjan alkulehdelle:

Lukupäiväkirjan täytön ohjeet:

Merkitse jokainen lukukerta erikseen, lukemisen kellonajan mukaan.

1. Mitä tekstiä luit?

Älä kirjaa yksittäisten sanojen, esim. liikenneopasteiden, liikekylttien tai satunnaisesti vilkaistun mainoksen iskusanan tai tv:n lopputekstin, lukua. Kirjaa vain sellaisten tekstien lukeminen, joka sisältää useita lauseita tai virkkeitä ja joka kestää yhtä vilkaisua kauemmin: lehden, kokonaisen mainosesitteen, tv-tekstityksen (ohjelman osittaisenkin seuraamisen), tuoteselosteen tai käyttöohjeen lukeminen.

2. Minkä kielinen teksti oli?

Merkitse kieli vain, jos se ei ole suomi.

3. Liittyikö lukeminen työhön vai vapaa-aikaan?

4. Oliko lukeminen silmäilevää vai syventyvää?

5. Kuinka paljon käytit lukemiseen aikaa?

Kirjaa lyhyt aika 5 minuutin tarkkuudella. Kirjaa yli puoli tuntia kestävä lukeminen 1/2 t:n tarkkuudella.

Näin lukupäiväkirjan sivu muodostuu viidestä sarakkeesta, joista kahteen tietoa merkitään rastimalla oikea kohta (työ/vapaa-aika, silmäilevä/syventävä). Lukeminen kirjataan ajan suhteen pääasiassa siksi, että tulokset ovat vertailukelpoisia muiden lukemiseen ja median seuraamiseen käytettyä aikaa käsittelevien tutkimusten kanssa.

Lisäksi koehenkilöt täyttivät erillisen taustatietojen lomakkeen, jossa kysyttiin tavanomaisten taustamuuttujien eli iän, sukupuolen, siviilisäädyn, koulutuksen, ammatin ja harrastusten lisäksi kielitaitoa

ja atk-taitoja sekä uskonnollisuutta ja poliittista aktiivisuutta; Kunelius (1997: 95–96) viittaa painokkaasti siihen seikkaan, että etenkin television katselu nivoutuu voimakkaasti yhteen yhteiskunnan muiden arvo- ja makuhierarkioiden kanssa. Koehenkilöitä pyydettiin myös arvioimaan itseään lukijana (ahkeruus, nopeus ja lukupäiväkirjan täytön ajankohdan normaalius) ja lukupäiväkirjan täyttäjänä (onnistuneisuus, systemaattisuus ja mieluisuus). Kolmanneksi koehenkilöinä toimineilta opiskelijoilta pyydettiin vielä erillisellä lomakkeella palautetta pilottikyselyn toimivuudesta: lukupäiväkirjan formaatista ja toimivuudesta sekä taustatietojen lomakkeen sisällöstä ja sen mahdollisesta tunkeiluudesta. Opiskelijoille maksettiin palautetusta lukupäiväkirjasta 17 euroa.

Kyselyn aineisto itsessään on melkoisen rikasta, mutta kaikkien yksityiskohtien raportointi ei liene mielekäästä; niinpä tässä keskitytään kohderyhmän kannalta merkittävimpiin tuloksiin ja päiväkirjan toimivuuteen. Pilottikyselyn tuloksia voidaan tuskin yleistää muuhun väestöön kuin humanististen alojen (nais)opiskelijoihin. Varsinainen kysely on tarkoitus toteuttaa valtakunnallisesti niin laajana, että sen tuloksia voidaan pitää Suomen väestön suhteen yleistettävänä. Mahdollisesti myös pilottitutkimuksen runsasta taustamuuttujien määrää karsitaan varsinaisessa kyselyssä.

OPISKELIJOIDEN TAUSTATIEDOT

Yhdeksästätoista vastaajasta vain yksi on mies. Vastaajien iän keskiarvo yhden vuoden tarkkuudella on 23 vuotta (vaihteluväli 20–31 v.). Kaikki ovat päätoimisia kieliaineiden opiskelijoita, jotka ilmoittivat äidinkieltensä lisäksi hallitsevansa keskimäärin 3,9 vierasta kieltä (vaihteluväli 2–6). Harrastuksikseen opiskelijat ilmoittivat yleisimmin lukemisen (12 vastaajaa), lii-

kunnan (11), kielten opiskelun (3), käsityöt (3), ulkoilun (3) ja roolipelit (2).

Näin pienestä aineistosta on mahdollonta löytää tilastollisesti merkitseviä yhtäläisyyksiä esimerkiksi taustatietojen ja ilmoitettujen lukemistottumusten välillä, ja jos niitä on, niihin on syytä suhtautua varauksellisesti. Tosin mielenkiintoista on esimerkiksi se, että ne, jotka ilmoittavat lukemisen harrastukseksi (12 vastaajaa), eivät lue keskimäärin juurikaan sen enempää (33,20 t)² kuin ne (31,07 t), jotka eivät ilmoittaneet. Ehkä jopa odotuksenvastaista on se, että ne, jotka pitävät itseään ahkerina lukijoina (4 tai 5 asteikolla 1–5), itse asiassa lukevat merkitsevästi (t-testissä $p < 0,001$) vähemmän eli 31,01 tuntia kuin ne, jotka pitävät itseään laiskoina lukijoina (1 tai 2 asteikolla 1–5) ja jotka lukevat 37,67 tuntia. Toisaalta ahkeruus ja itse arvioitu lukunopeus korreloivat kuitenkin keskenään vain 31-prosenttisesti, joten suuri lukunopeus ei selitä sitä, että ahkerat lukijat kuitenkin käyttävät vähemmän aikaa lukemiseen. Näin pienessä aineistossa kyse voi olla sattumastakin.

KUINKA PALJON OPISKELIJAT LUKEVAT?

Lukemiseen koehenkilöt käyttävät viikossa aikaa keskimäärin 31,76 tuntia (vaihteluväli 17,67–57,17 t), mikä on päivittäisenä keskiarvona 4,54 tuntia (vaihteluväli 0–10,50 t). Yhtä lukuun ottamatta vastaajat lukevat enemmän vapaa-aikanaan kuin työkseen (eli tässä joukossa opiskellakseen), joten kokonaisajasta laskettuna suh-

de on 72,8 % ja 25,9 %; käytetystä ajasta 1,3 % jäi määrittelemättömäksi. Päivätyöksi muutettuna 1,17 t lukemista opiskelun vuoksi ei tunnu paljolta, kun siihen sisältyy muun muassa luentojen yhteydessä tapahtuva lukeminen.

Vastaajien yhteisessä tarkastelussa lukeminen ei luonnollisesti painotu erityisesti millekään viikonpäivälle, koska erot tasoittuvat, mutta yksilöllisessäkin tarkastelussa vain yhden vastaajan tuloksissa on tilastollisesti merkitsevä ero (yksisuuntaisessa χ^2 -testissä $p = 0,030$), niin että lukeminen painottuu tiistaihin, keskiviikkoon ja torstaihin. Lukeminen ajoittuu koehenkilöillä myös melko tasaisesti kello 10:n ja 24:n välille, jona aikana luetaan 87,6 % kaikesta luetusta.

Kieliaineiden opiskelijat luonnollisesti lukevat muillakin kielillä kuin suomeksi. Otoksen opiskelijat lukevat kaikesta lukuajastaan 75,0 % suomeksi ja 25,0 % jollakin muulla kielellä: 12,9 % opiskelijoista englanniksi, 7,2 % saksaksi, 3,5 % venäjäksi ja 1,4 % ruotsiksi, ranskaksi tai portugaliksi.

MITÄ OPISKELIJAT LUKEVAT?

Vastaajien voidaan todeta ryhmänä lukevan hyvin monipuolisesti (ks. taulukkoa 2). Kategoriat muodostettiin lukupäiväkirjojen aineiston perusteella jälkikäteen, ja erilaisia tekstilajeja kertyy tutkimuksen perusteella yli kaksikymmentä. Sikäli näinkin pieni otos antanee ainakin melko hyvän laadullisen kuvan koehenkilöiden lukutumuksista.

² Vajaat tuntimäärät ilmoitetaan tässä desimaaleina, niin että 33,20 t on 33 tuntia ja 12 minuuttia (33:12:00).

Tekstilaji	suomeksi (%)	muulla kielellä (%)	yhteensä (%)
ilmoitukset	1,0	0,6	0,9
kaunokirjallisuus	13,3	18,4	14,6
verkkokeskustelut	11,2	6,5	10,1
kirjeet, postikortit	0,5	1,5	0,7
sanoma- ja aikakauslehdet	12,4	6,9	11,0
(kirjall.) mainokset	2,1	1,8	2,0
Internet-surffailu	5,0	10,8	6,5
käyttöohjeet	1,2	0,8	1,1
pelit	0,3	0,1	0,2
sarjakuvat	1,1	0,0	0,9
tieteellinen kirjallisuus	0,3	15,7	4,2
tietokirjallisuus	7,0	27,9	12,2
ruututekstit	41,4	4,2	32,1
tekstiviestit	1,9	0,2	1,4
muut	1,3	4,5	2,1
Yhteensä % (Yhteensä t)	100,0 % (452,8 t)	100,0 % (150,6 t)	100,0 % (603,4 t)

Taulukko 2. Eri tekstilajien suhteellinen osuus kaikesta suomeksi luetusta ja kaikesta muilla kielillä luetusta sekä yhteensä kaikesta luetusta. Ryhmään »ilmoitukset» kuuluvat ilmoitusten lisäksi muun muassa tuoteselosteet, bussiaikataulut ja ruokalistat. Verkkokeskusteluihin kuuluvat myös sähköpostit. Kaunokirjallisuuteen luetaan myös Raamattu, jonka lukemiseen käytetty tuntimäärä on pieni. Käyttöohjeita ovat myös muun muassa ruokareseptit ja lääkeselosteet. Tietokirjallisuutta ovat myös erilaiset luentomateriaalit. Ryhmään »muut» kuuluu yksittäisiä lukukertoja muita tekstilajeja, esimerkiksi laulujen sanoituksia, sanaristikoita, tilioitteita ja kotitentejä.

Kaikesta luetusta materiaalista suurimman yksittäisen tekstilajin käytetyn ajan perusteella muodostavat televisiotekstitykset eli ruututekstit (ks. taulukkoa 2). Niiden osuus on ylivoimaisesti suurin eli 32,1 %. Seuraavaksi eniten aikaa käytetään kaunokirjallisuuden, tietokirjallisuuden, sanoma- ja aikakauslehtien lukemiseen sekä verkkokeskusteluihin eli chattiiluun ja sähköpos-

tiin, kuhunkin hieman yli 10 %. On pidettävä mielessä, että suhteelliset osuudet kuvaavat käytettyä aikaa. Jos ne muutettaisiin sanamääräksi, niin osuudet kääntyisivät monessa tapauksessa toisinpäin. Esimerkiksi kaunokirjallisuuden lukunopeus on 100–300 sanaa minuutissa (Näätänen 2005³) ja keskimäärin 200 sanaa minuutissa eli 12 000 sanaa tunnissa; ruututekstissä sano-

³ Karjalainen ym. (2003: 59) esittävät opiskelun ajankäytön suunnittelun mitoituksessaan, että tutkimusten mukaan helppolukuisen kirjallisuuden ymmärtävän lukemisen nopeus on arvioitava noin sadaksi sanaksi minuutissa, ja siihen verrattuna kaksinkertainen kaunokirjallisuuden lukunopeus osunee melko lähelle todellista, koska asiasisältöä ei opiskella.

ja on yhdessä 25 minuutin jaksossa yhden otoksen mukaan⁴ sen sijaan noin 1 550 eli 3 720 sanaa tunnissa. Tällaisen karkeankin arvion mukaan ruututekstien sanamäärä on

noin kolmannes kaunokirjallisuuden sanamäärästä aikayksikköä kohden — mutta pidettäköön tätä suppeaan aineistoon perustuvaa arviota hyvin alustavana.

	Tilastokeskus min/vrk	Lukupäiväkirja min/vrk	
Kaikki lehdet yht.	62	30	Sanoma- ja aikakauslehdet
Kirjat	55	84	Kauno-, tieto- ja tieteell. kirjallisuus
Tv, video ja dvd	204	87	Ruututekstit
Internet	48	45	Internet ja verkkokeskustelut

Taulukko 3. Tilastokeskuksen tilaston *Joukkoviestimiin käytetty aika 2004* vertailu ikäryhmän 12–24 osalta lukupäiväkirjan tuloksiin vastaavissa tekstilajikategorioissa.

Taulukossa 3 on vertailtu lukupäiväkirjan tuloksia Tilastokeskuksen tutkimuksen (*Joukkoviestimiin käytetty aika 2004*) tuloksiin vastaavan ikäryhmän osalta. Vertailun mukaan opiskelijavastaajat lukevat vähemmän lehtiä mutta enemmän kirjallisuutta kuin heidän ikäryhmänsä keskimäärin. Toki tässä kyselyssä kirjalliset mainokset ja sarjakuvat on erotettu sanoma- ja aikakauslehdistä; yhdistettäessä ne yhdeksi kategoriaksi ajaksi saadaan 38 minuuttia, joka edelleen alittaa väestön keskiarvon. Kirjallisuuden kategoriaan on laskettu myös muun muassa opiskelun ja tutkielman teon vuoksi luettava kirjallisuus. Tarkempi analyysi paljastaa, että vastaajat käyttävät kaunokirjallisuuden lukemiseen keskimäärin 40 minuuttia vuorokaudessa (josta työn vuoksi 5 min), tietokirjallisuuden lukemiseen 33 minuuttia (josta työn vuoksi 32 min) ja tieteellisen kirjallisuuden lukemiseen 11 mi-

nuuttia (kokonaan työn vuoksi) eli yhteensä 84 minuuttia. Näin opiskelijat lukevat työn vuoksi »kirjoja» 48 min ja vapaa-ajan vuoksi 36 min.

Ruututekstien lukemiseen jokainen vastaaja käyttää aikaa 87 minuuttia päivittäin. Se on alle puolet koko väestön television, videoiden ja dvd-tallenteiden katseluun käyttämästä ajasta (204 min; *Joukkoviestimiin käytetty aika 2004*). Kunelius (1997: 92) taas raportoi suomalaisten katselleen vuonna 1996 televisiota keskimäärin 165 minuuttia, ja hän huomauttaa tuolloin television katseluun käytetyn ajan kasvaneen tasaisesti 1970-luvun ensimmäisistä tilastoinneista lähtien, ja Tilastokeskuksen tietojen mukaan kasvu on jatkunut vuoden 1996 jälkeenkin. Näin ollen lukupäiväkirjan tulos vaikuttaa realistiselta, koska televisiosta katsotaan muitakin kuin tekstitetyjä ohjelmia. Katselun määrä erilaisilla

⁴ Sanamäärien keskiarvo on laskettu vuoden 2002 *Todella upeeta* -sarjan (YLE-ruututekstikorpus) 19 jaksosta. On luonnollista, että sanamäärä voi vaihdella paljonkin sarjakohtaisesti; sen sijaan yhden sarjan eri jaksosten välillä vaihtelu näyttää ainakin tässä jäävän pieneksi (keskihajonta = 86 sanaa eli noin 5 %).

ikä- ja sosioekonomisilla ryhmillä luonnollisesti vaihtelee paljon, ja Kunelius (mts. 94) huomauttaa, että »televisiota katselevat ne, joilla on aikaa. Toisin kuin usein ajatellaan, eniten televisiota katselevat eläkeläiset, eivät nuoret ja koululaiset, joiden katselu on ikäryhmistä kaikkein vähäisintä». Tämän vahvistaa myös Tilastokeskuksen raportti *Joukkoviestimiin käytetty aika 2004*. Tämän havainnon kanssa lukupäiväkirjan tulokset eivät näin ole ainakaan ristiriidassa. Opiskelijoiden Internetin käyttö vastaa samanikäisen väestön keskiarvoa.

On mainittava vielä se, että tämän tutkimuksen tulokset viittaavat samaan johtopäätökseen kuin minkä Gottlieb (2004: 84) tekee tanskalaisten osalta: väestön nuoremmat ryhmät käyttävät yhä vähemmän aikaa lehtien ja kirjojen lukemiseen, ja jopa uutisten seurannassa he käyttävät useammin uusia sähköisiä viestimiä eli television lisäksi tekstitelevisiota ja Internetiä.

KUINKA PALJON KÄÄNNÖKSIÄ LUETAAN?

Käännösten osuuden selvittäminen kyselyn perusteella onnistuu suurimmasta osasta aineiston havaintoyksiköistä. Kun sovelletaan tiukinta kriteeriä eli kun käännös- tai alkuperäissuomeksi luetaan vain sellaiset suomenkieliset⁵ tekstit, joista kielen alkuperä ehdottomasti voidaan suoraan päätellä, niin käytetystä ajasta 65,97 % saadaan tilastoitua. Esimerkiksi maakunnalliset sanomalehdet, kuten *Itä-Savo*, *Karjalainen* ja *Ilkka*, sekä vielä paikallisemmat, kuten Savonlinnan *Savonmaa* tai Joensuun yliopiston *Ylioppilaslehti*, on luokiteltu alkuperäiskielisiksi, koska niissä käytännössä on hyvin vähän mitään käännettyä mate-

riaalia: ensin mainituissa osa sarjakuvista ja ulkomaan uutisista, jälkimmäisissä eivät edes ne. Sen sijaan esimerkiksi *Kehitys-lehti* tai *Ilta-Sanomat* on jätetty määrittelemättömiksi.

Muistutettakoon vielä, että kaikesta luetusta kirjattiin kieli. Näin esimerkiksi sähköpostit, kirjeet ja joulukortit, jotka ovat suomea, ovat luonnollisesti alkuperäissuomea, samoin erilaiset suomenkieliset ilmoitustaulujen ilmoitukset. Lähes koko ruututekstien osuus on puolestaan luokiteltu käännösteksteiksi; alkuperäissuomea ovat esimerkiksi tekstitelevision säätiedot, mutta niiden osuus jää vähäiseksi. Näin sellaisia taulukon 2 tekstilajikategorioita, jotka tulevat kokonaan määritellyiksi joko käännös- tai alkuperäissuomeksi, ovat ruututekstit, verkkokeskustelut, tekstiviestit ja kirjeet.

Määrittelemättömäksi jäävään 34,03 prosenttiin taulukon 2 tekstilajikategorioista kuuluvat kokonaan tietokirjallisuus, Internet-surffailu, käyttöohjeet ja pelit. Määrittelemättömäksi jää myös osa sanoma- ja aikakauslehdistä esimerkiksi silloin, kun vastaaja ilmoittaa, että hän on lukenut »sanomalehteä». Suurin osa sanomalehtien tekstimateriaalista on toki alkuperäissuomea, ja käännettyä ovat esimerkiksi vain jotkin sarjakuvat ja yksittäiset artikkelit, mutta tiukimman kriteerin mukaan tämä materiaali jää siis määrittelemättömäksi.

Määritellyksi luokiteltu 65,97 % jakaantuu niin, että siitä 22,16 prosenttiyksikköä on alkuperäissuomea ja 43,82 prosenttiyksikköä käännettyä suomea. Mikäli määrittelemättömäksi jäävä 34,03 % jakaantuisi samassa suhteessa, niin karkeasti voitaisiin sanoa, että noin kaksi kolmasosaa (66,4 %) kaikesta luetusta suomesta on käännössuo-

⁵ Tähän ei lasketa vieraskielisten tekstien osuutta, joka siis on 25,0 % kaikesta luetusta.

mea. Käytettäessä taulukon 2 tekstilajikategorioita määrittelemättömäksi jäävä osa koostuu kuitenkin eri kategorioista kuin määritelty osa, mikä varmasti vaikuttaa tulokseen. Mahdolliset tilastolliset ääripäät alkuperäis- ja käännessuomen keskinäisessä jakaumassa tässä aineistossa ovat siis seuraavat: alkuperäissuomen osuus 22,16–56,18 % ja käännessuomen osuus 43,82–77,84 %. Melko turvallisoin mielin voidaan tämän aineiston perusteella tehdä se päätelmä, että suurin osa kaikkeen suomen lukemiseen käytetystä ajasta käytetään käännessuomen lukemiseen.

Jos jakaumaa tarkastellaan lukukertoina (eli havaintoyksiköiden määränä), suhteet ovat seuraavat: alkuperäissuomi 39,76 %, käännessuomi 29,23 % ja määrittelemättömät 31,01 %. Erilainen jakauma tarkoittaa sitä, että luettavat käännessuomen tekstit ovat selvästi pitempiä kuin alkuperäissuomen: niihin käytetään enemmän aikaa lukukertaa kohden; niitä siis luetaan myös tekstimäärinä enemmän. Tähän eroon varmasti vaikuttavat sekä ruututekstien että käännetyn kaunokirjallisuuden runsaat osuudet aineistossa.

LUKUPÄIVÄKIRJAN ARVIOINTIA

Tässä tutkimuksessa käytetyn kaltaisen lukupäiväkirjan perusteella ei pysty täysin luotettavasti päättelemällä selvittämään käännettyjen tekstien osuutta, ei ainakaan ihan siinä määrin kuin ennen kyselyä toivottiin. Nyt määrittelemättömäksi jääviä tekstejä on noin puolet määriteltyjen määrästä eli noin kolmasosa kokonaismäärästä. Yksi mahdollisuus on, että lukemisen kohde kehoitetaan kirjaamaan tarkemmin. Kun vastaaja ilmoittaa, että hän on lukenut Renee Roszelin romaania *Tuulta ja tuiskua*, luokittelu on helpompaa kuin silloin, kun hän ilmoittaa lukeneensa »kaunokirjallisuutta». Toinen mahdollisuus on pyytää

vastaajaa itse määrittelemään teksti käännetyksi. Kieltenopiskelijoilta se varmaan onnistuisikin; sen sijaan voi epäillä maallikoiden määrittelykykyä esimerkiksi tuoteselosteiden ja käyttöohjeiden osalta.

Suurin osa vastaajista (16) arvioi saaneensa lukemisensa kirjattua »jokseenkin tarkasti» tai »täysin tarkasti», ja vain yksi katsoi epäonnistuneensa kirjaamisessa. Näin siitä huolimatta, että vain 10 vastaajista arvioi saavuttaneensa jonkinlaisen systemaattisuuden kirjaamistavoissaan; 7 katsoi kirjanneensa lukemisensa täysin epäsystemaattisesti.

Vastaajien antaman palautteen nojalla lukupäiväkirjaa voi kuitenkin pitää onnistuneena välineenä selvittää lukutottumuksia. Yksikään vastaaja ei pitänyt formaattia sinänsä epäonnistuneena. Ainoat kielteiset kommentit koskivat sitä, että päiväkirjassa saisi olla laadullisille merkinnöille enemmän tilaa (10 vastaajaa), ja sitä, että aikamerkinän kaavio on jäykkä (2 vastaajaa). Ajan merkintä onkin syytä tehdä yksinkertaisemmaksi: ajankohdan ja lukemisen keston merkinnät yhdistetään, niin että valmiista ajankohdista luovutaan ja vastaaja saa merkitä vapaasti päiväkirjaan alkamis- ja päätymisajan. Tätä muutosta ehdotti 4 vastaajista. Aikamerkinän lisäksi täsmennystä vaativiksi seikoiksi mainittiin silmäilevän ja syventyvän lukemisen rajanveto (4 vastaajaa) sekä sen määrittelemisen, kuinka lyhyt lukeminen kirjataan (2 vastaajaa) — vaikka se ohjeissa oli määritelty tekstin pituutena eli useana virkkeenä. Viisi vastaajista koki merkitsemisen muistamisen hankalaksi.

Kukaan vastaajista ei pitänyt lukupäiväkirjan täyttöä epämieluisana; yhden täyttäjän asenne oli neutraali, ja kaikkien muiden mielestä täyttö oli »jokseenkin mieluisaa» tai »täysin mieluisaa». Toisaalla osa vastaajista kommentoi päiväkirjan pitoa myönteisesti: 3 piti sitä »mielenkiintoisena», 2 »hyödyllisenä» ja 1 »opettavana» muun

muassa siinä mielessä, että »lukupäiväkirjan avulla huomaa oman lukemisen plus-sat ja miinukset. Sähköpostin merkityksenkin huomaa — sillä on iso rooli arjessa».

Yksi vastaajista piti uskoon liittävää kysymystä ja toinen poliittiseen aktiivisuuteen liittävää kysymystä tunkeilevana. Yksi vastaajista huomautti »arkaluonteisten ohjelmien» kirjaamisesta. Tämän otoksen perusteella on kuitenkin vaikea päätellä, onko luultavaa, että esimerkiksi pornografinen materiaali jätetään kirjaamatta, vaikka vastaajalla periaatteessa on mahdollisuus kirjata lukeminen käyttämällä yläkäsitteinä tekstilajia, vaikkapa kirjoittamalla »kainokirjallisuus».

LOPUKSI

Esitutkimuksen pääasiallinen tarkoitus oli kokeilla lukupäiväkirjan soveltuvuutta sen kysymyksen selvittämiseen, kuinka paljon ihmisten arkipäiväisestä lukemisesta kohdistuu käännettyihin teksteihin. Sikäli esitutkimus osoittautui tarpeelliseksi, että päiväkirjassa juuri sen formaatti kaipaa täsmennystä. Siitä huolimatta noin kaksi kolmasosaa sekä lukemiseen käytetystä ajasta (65,79 %) että kaikista havaintoyksiköistä eli lukukerroista (68,99 %) pystyttiin luotettavasti määrittämään joko alkuperäis- tai käänno-suomeksi. Sen perusteella ja koehenkilöiden joukko huomioon ottaen voidaan jo esittää vahva hypoteesi siitä, että itse asiassa suurin osa (tässä esitutkimuksessa 66,4 %) paljon lukevien ihmisten suomeksi lukemista teksteistä on käännettyjä.

Melko pienen osan eli noin neljänneksen (25,9 %) kaikesta lukuajastaan nämä opiskelijat käyttävät opiskelun vuoksi lukemiseen. Kun heidän lukemistottumuksiaan verrataan vastaavan ikäisen väestönosan keskiarvoihin, voidaan todeta, että opiskelijat lukevat vähemmän lehtiä mutta enemmän kirjallisuutta; sen sijaan Internetin

käytön määrä vastaa väestön keskiarvoa. Television osalta on todettava, että lukupäiväkirja ei mittaa television katselun kokonaisuutta vaan vain ruututekstien lukemista ja että television katseluun käytetty aika eli noin 1,5 tuntia päivässä viittaisi siihen, että opiskelijat todennäköisesti katsovat televisiota (ja video- ja dvd-ohjelmia) vähemmän kuin muu samanikäinen väestö (n. 3,5 t).

Lukupäiväkirjan aineisto on taustatietojen kanssa tietysti kaikkiaan rikas muunkinlaisten päätelmien tekemiseen kuin vain käännostekstien osuuden selvittämiseen, etenkin sitten, kun tutkittavana on koko väestö. ■

JUKKA MÄKISALO

Kansainvälisen viestinnän laitos

Joensuun yliopisto

PL 48

57101 Savonlinna

Sähköposti: *jukka.makisalo@joensuu.fi*

LÄHTEET

ADLER, ANNETTE – GUJAR, ANU – HARRISON, BEVERLY L. – O'HARA, KENTON – SELLEN, ABIGAIL 1998: A diary-study of work-related reading: Design implications for digital reading devices. *Proceedings of the SIGCHI conference on human factors in computing systems*, 18.–23. April 1998, Los Angeles, California, s. 241–248. – <http://delivery.acm.org/10.1145/280000/274679/p241adler.pdf?key1=274679&key2=8257433311&coll=GUIDE&dl=ACM&CFID=61757194&CFTOKEN=39868290> 21.11.2005.

CHESTERMAN, Andrew 2000: Kriitikko ja käänno-sefektit. – Outi Paloposki & Henna Makkonen-Craig (toim.), *Käänno-skirjallisuus ja sen kritiikki* s. 62–78. Helsingin yliopiston käänno-

- tieteellisiä julkaisuja 1. Helsinki: Yliopistopaino.
- ESKOLA, SARI 2002: *Syntetisoivat rakenteet käännessuomessa. Suomennetun kaunokirjallisuuden ominaispiirteiden tarkastelua korpusmenetelmillä*. Väitöskirja. Joensuun yliopiston humanistisia julkaisuja 30. Joensuu: Joensuun yliopistopaino.
- GOTTLIEB, HENRIK 2004: Language-political implications of subtitling. – Pilar Orero (toim.), *Topics in audiovisual translation* s. 83–100. Benjamins Translations Library 56. Amsterdam: John Benjamins.
- JANTUNEN, JARMO HARRI 2004: *Synonymia ja käännessuomi. Korpusnäkökulma samamerkityksisyyden kontekstuaalisuuteen ja käännesskielen leksikaaliin erityispiirteisiin*. Väitöskirja. Joensuun yliopiston humanistisia julkaisuja 35. Joensuu: Joensuun yliopistopaino.
- Joukkoviestimiin käytetty aika 2004*. Helsinki: Tilastokeskus. – http://www.stat.fi/til/jvie/2004/jvie_2004_2005-04-27_tau_004.xls 10.11.2005.
- KARJALAINEN, ASKO – ALHA, KATARIINA – JUTILA, SUVI 2003: *Anna aikaa ajatella. Suomalaisen yliopisto-opintojen mitoitussuunnitelma*. Oulun yliopisto, Opetuksen kehittämissuunnitelma. – <http://www oulu.fi/w5w/tyokalut/MITOI305.pdf> 10.2.2005.
- KUNELIUS, RISTO 1997: *Viestinnän vallassa. Johdatusta joukkoviestinnän kysymyksiin*. 3. painos, 2001. Helsinki: WSOY.
- MAURANEN, ANNA – JANTUNEN, JARMO (toim.) 2005: *Käännessuomeksi. Tutkimuksia suomennosten kielestä*. Tampere Studies in Language, Translation and Culture A:1. Tampere: Tampere University Press.
- NÄÄTÄNEN, RISTO 2005: Visuaalisen käytettävyyden opas. Helsinki: Aivotyölaboratorio, Työterveyslaitos. – http://trip2.ttl.fi/tietotyotietopankki/Digijulk/oppaat/a_visuaalisen_kaytettavyyden_opas_02052005.htm#Tiedon%20tiheys 9.10.2005.
- YLE-ruututekstikorpus. Television käännöstekstien digitaalinen tutkimusaineisto*. Koostaneet Jukka Mäkisalo ja Sonja Tirkkonen-Condit. – <http://ak4.joensuu.fi>. Savonlinna: Joensuun yliopiston kansainvälisen viestinnän laitos 2005.